

PETERCSÁK TIVADAR

AZ EGRI VÁR: VALÓSÁGOS ÉS ESZMEI ÉRTÉK

Az egri vár egyike Magyarország legismertebb műemlékeinek, történeti emlékhelyeinek¹. Műemléknek általában azt az épített örökséget tartjuk, amelynek történeti és esztétikai értéke egyaránt van. A történeti emlékhely értéke önmagából következik: azért lesz emlékhely egy építmény, mert ott jelentős események történtek, vagy ott egy híressé vált ember született. Történeti emlékhelye egy-egy kisebb közösségnek, településnek is lehet, ami a saját múltjukkal függ össze. Ha az emlékhely olyan eseményekhez, történetekhez kapcsolódik, amelyek az egész magyarság identitásának kifejezői, akkor nemzeti emlékhelyről beszélünk.

A műemlék kritériumai objektív dolgok, az építészeti és művészettörténeti szempontok, illetve értékek alapján nyilvánítanak egy objektumot műemléknek. A történelmi emlékhely esetében jelentős szerepe van a szubjektív, érzelmi szempontoknak és egy kisebb vagy nagyobb közösség azonosul a hellyel, tartja azt történeti értéke miatt megőrzésre méltónak, a lokális és nemzeti azonosságtudat kifejezőjének. A jelentős történeti emlékhelyek köré kultusz szövődik, az emberek messzi tájakról zarándokolnak oda, hogy emlékezzenek egy csata hőseire, egy jelentős íróra vagy történelmi személyiségre.

Az egri várban egyesül ez a két fogalom, hiszen ez az állami tulajdonban tartandó legfontosabb műemlékek egyike, amely meghatározó szerepet játszott a magyar történelemben. A vár léte és kiépítése az egri püspökséggel függ össze, hiszen a Szent István király által a 11. század elején alapított egyházmegye központja a várdombon volt. Itt épült fel a román és gótikus stílusú székesegyház, a ma is álló püspöki palota, de itt voltak a kanonokok és a szolgálonépek házai is. A tatárjárás után megerősített kővár a 16. század közepéig védte a püspökséget. Ekkor azonban megváltozott az egri vár szerepe, és az Oszmán Birodalom Nyugat-Európa felé terjeszkedésének időszakában a püspöki várból a felső-magyarországi bányavárosokat védő erődítmény, végvár lett.

---

¹ A tanulmány szövege elhangzott 2005. június 24-én Noszvajon az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága által szervezett „Élvonalbeli műemlékek védelme” című nemzetközi konferencián.

Az 1526-os mohácsi csatavesztés és Buda 1541. évi elfoglalása után a királyi Magyarország és Erdély között az ország középső része már török fennhatóság alatt volt. A török uralom megerősítését és kiterjesztését célzó újabb török hadjárat 1552 nyarán indult meg és Temesvár, valamint a nógrádi és honti végvárak elfoglalása után a három török hadsereg Szolnok alatt egyesült. A szolnoki vár elfoglalását követően a hatalmas török hadsereg Eger alá vonult. A Dobó István várkapitány által megerősített várat 2058 ember védte. Az egyes források szerint negyvenszeres túlerőben lévő török csapatok módszeres ágyúzása, meg-megújuló ostroma sem tudta megtörni a védők ellenállását. A több mint egy hónapos küzdelem után a megtépázott török had az ostromot feladva 1552. október 17-én megkezdte visszavonulását.

Az egri diadal nagy fontosságú esemény volt, hiszen a 16. században először sikerült a török főerők ellen megvédeni egy magyar várat. Az egrieket hőssé avató eseményeknek hamar híre ment Európában, majd a 19-20. század folyamán alakult ki az egri várnak a ma is jellemző kultusza. Ennek nyomán a magyar nemzet tudatában Eger neve egyet jelent a hazafisággal és a hősiesség helytállással. Évente a magyar diákok és felnőttek százezrei, a külföldi turisták tízezrei keresik fel az egykori harcok helyszínét, a bástyákat, falakat és földalatti erődítményeket.

A továbbiakban összefoglalom ennek a híressé vált erődítménynek az építészeti, művészettörténeti értékeit, majd kultuszának jellemző vonásait.

Az egri várdombon történt építkezéseket az egyházi és védelmi funkciók egyaránt motiválták. Az 1970-es években, majd az 1990-es évek végén folytatott régészeti kutatások feltárták annak a korai kör alaprajzú keresztelőkörnek (rotunda) a 11. századból származó maradványait, amelyhez nyugat felől egy hosszú építmény, vélhetőleg az első püspöki palota csatlakozott. A Kozák Károly, majd Fodor László régészek által végzett kutatások szerint az egri körtemplom és a hozzá kapcsolódó palota párhuzamai az uralkodói és nemzetségszék központokban (Gyulafehérvár, Veszprém, Székesfehérvár) találhatóak. Makettje a vártörténeti kiállításon látható. A körtemplom falai eredendően sárba rakott kőből épültek, amelynek keleti végét kis patkóalakú szentély zárta le. A körépítmény belső terében, majdnem közepén, kőből épített kőfejtámaszos sírhely utal arra, hogy oda feltehetően Eger első püspökeinek egyikét temették. A rotunda melletti temető sírjaiból származó gazdag leletanyag – így pl. a zománcberakásos függők – párhuzamai alapján nyugati hittérítők korai ideérkezésére következtethetünk.

Feltehetően Szent László király idejében, a 11. század végén készült el a – Szent János evangélista tiszteletére szentelt – háromhajós, román stílusú székesegyház, amelynek egyes részletei a romkertben ma is láthatók. A Dobó István Vármúzeum vártörténeti állandó kiállításában több – ebből a szé-

kesegyházból megmaradt – emlék is megtekinthető. Ilyen egy csodálatos szépségű, furatos, rozettás, palmettás díszítésű faragott oszlopfejezet a 11. századból. Az áttört technikával díszített oszlopfő kora-középkori kőfaragó művészetünk legszebb emlékei közé tartozik. A román stílusú székesegyház falait freskók díszítették, padlóját márványból készült mozaik borította. Egyik bejáratának íves timpanonrészében festett figurális részletek is megmaradtak. A tatárjárás után, a 13. század második felében kezdődött meg a lerombolt templom későromán stílusú újjáépítése, illetve kibővítése.

A régészeti kutatás a középkori székesegyház területén számos díszes töredéket hozott felszínre. Ezek közül kiemelkedik az 1200 táján bükki fehér mészkőből készült faragvány. Ennek növényi ornamensei között tűnik fel a görög-római mitológiából ismert, a középkorban azonban ritkán ábrázolt faun szőlőt szedő figurája.

A székesegyház 14. századi bővítésére már gótikus stílusban került sor, majd a 15. század utolsó negyedében egy hatalmas háromhajós, szentélykörüljárós székesegyház építésébe kezdtek. Ennek azonban csak a keleti része készült el. Ha teljesen felépült volna, méreteiben és részleteiben Európa legismertebb székesegyházaival is felvehetné volna a versenyt. A hatalmas méretű pillér- és falmaradványok, az északi kápolnák gazdagon tagolt bejáratai és a hajó felé nyitott sugárkápolnák faltagolása mind e nagyszabású építkezés emlékei.

A székesegyház valamely oltárának vagy kapuépítményének, esetleg a prépostsági kápolnának a díszé lehetett a 14–15. század fordulóján az Alexandriai Szent Katalint ábrázoló szobor. A másodlagos helyről töredék anyagból 1986-ban előkerült műalkotás az 1420-as években készült. Az arannyal, kézzel és pirossal festett, gazdag ruharedőzetű, fej nélkül is fel-emelő szépségű szobor az egyik legnépszerűbb női szentet, a 4. században mártírhaltalt királynőt jeleníti meg.

A középkori gótikus püspökvárat Mátyás király idejében (1458–1490) a reneszánsz életvitelű egri püspökök fejlesztették igazán pompás főúri várrá. A várhegy legszebb, ma is álló lakóépületének, a gótikus püspöki palotának az építtetője Beckensloer János püspök (1468–1474) volt. A földszinten megtartott elfalazott ajtók és ablaknyílások is jelzik, hogy korábbi épületek, épületrészek felhasználásával készült a ma is álló palota. Ezt a földszinti épületsort hozzáépítették a korai északi várfal erődítési szerkezetéhez. Így az épület és a várfalrész falszorost alkotott, melynek nyugati oldalán egykor egy öreg torony, azaz kaputorony állhatott. Később az emelet megépítésével két, egymással párhuzamos teremsorrá bővített reprezentatív lakótér alakult ki. A csúcsívesen kiépített, keresztboltozatos, díszesen faragott zárókövekkel ellátott folyosó az épület dekoratív elemét jelentette, mely elegáns ívein az emeleti traktus közlekedő folyosóját tartotta. A földszinti helyiségek előtt az

eredetileg 18 boltozatos szakaszból ma a megmaradt 8 nyugati boltszakasz látható. A boltozatok bordái a 15. század második felére jellemző karcsú profilúak. A megmaradt boltozatmezők zárókövei közül hat levél- és rozettadíszítésű, egyet levelekből alakított torzfej, egyet pedig három kicsinyét szoptató kutya alakja díszíti.

Az árkádos folyosó szoros kapcsolatba állítható a visegrádi északkeleti palota díszudvarának 1479–84-es évszámokkal datált késő gótikus kerengőjével, ám korban még egy évtizeddel meg is előzi azt. Az egi püspöki palota hatalmas méretével, s a földszintjén húzódó csúcsíves folyosó homlokíveinek pazar ritmusával korábban is az ország egyik legjelentősebb lakóépületei közé tartozott, ma pedig egyetlen épen maradt ilyen emléke Mátyás korának.

Az egi várban is megfigyelhetők a magyar várépítészet fejlődésének periódusai, a haditechnika változásához alkalmazkodó megoldások. A püspöki központot a 13. század közepéig egyszerűbb cölöpépítmények, földvédművek vették körül, s ezek kevésnek bizonyultak a tatárok támadása ellen. IV. Béla király engedélye alapján 1248-ban Lampert püspök kezdte el az egyházi épületek védelmét biztosító kővár kiépítését. Az újabb kutatások szerint ekkor épülhetett meg a gótikus palota mellett alapfalaiban ma is látható 8x9 méteres belső méretű lakó- vagy öregtorony és a püspöki udvart védő támpilléres falrendszer.

Egy másik torony alapfalai a mai igazgatósági épület kapualjának mélyéből kerültek elő. A vár nyugati falán két toronycsonk maradt fenn: egy négyzetes és egy kör alaprajzú; mindkettőt a közelmúltban rekonstruálták. Ez a korai székesegyház és a földszintes püspöki palotát magába foglaló körbezárt erősség lehetett a tatárjárás utáni várépítés kezdete.

A 14. század második vagy a 15. század első felében mélyreható fejlődésen ment át a püspöki vár. A tőle keletre emelkedő domboldalon megépült a külső vár, az ún. „huszárvár”, ahol a lovasság szállásait, az istállókat és néhány egyéb gazdasági épületet helyeztek el. Ezzel próbálták csökkenteni a vár és domb közötti szintkülönbségből adódó hadászati hátrányokat (könnyen be lehetett lőni a várba). A 16. század első felére az egi vár egy reneszánsz lovagvár képét mutatta. A város fölött emelkedő erősséget kifejezetten magas, de nem vastag falak övezték, lőrészekkel ellátott védőfolyosóval a tetején. A magas falakat nehezebben mászhatta meg az ellenség, és nehéz volt a várba belőni hajítógépekkel a kőgolyókat.

A 16. század közepére, a kor rohamosan fejlődő haditechnikájához mérten az egi vár már elavult. Átépítésére akkor nyílt lehetőség, amikor Perényi Péter, Magyarország királyi kancellárja, a magyar hadsereg főparancsnoka és a szent korona őre kezébe került a város a hatalmas kiterjedésű püspökség jövedelmeivel együtt. A vár élére állított Varkoch Tamás parancsnoksága

alatt a hajdani püspöki erőd elvesztette középkori lovagvár képét, és teljesen új funkciót nyerve, a török terjeszkedés elleni végvárrá alakult.

A vár katonailag korszerű átépítése az olasz Alessandro da Vedano tervei alapján folyt. Az ágyúk lőtávolságának és tűzerejének megsokszorozódása miatt csökkentették a falak magasságát és növelték a vastagságát, illetve földtöltéssel erősítették meg. Ekkor építették a korszak modern olasz rendszerű bástyáit, amelyek a falak síkjából előreugró, ötszögű oldalazó tűzérési védművek voltak. E bástyák homlokvonalairól a vár előterének bármely pontját keresztűz alá lehetett venni, megakadályozva, hogy az ellenség eljusson a falakig. A bástyák belsejében, a kazamatákban elhelyezett lövegek pedig a falakat és a szomszédos bástyák homlokvonalait fedezték oldalazó lövésekkel. A belső és külső vár elválasztását a mély árok mellett fallal is biztosították, sőt az átvágott gótikus székesegyház szentély részéből kialakított Szentély bástyával, valamint az északi falat védő Sándor bástyával erősítették meg. Ekkor készült el a Szép bástya és a Hippolit-kapunál jobb védelmi képességekkel rendelkező Varkoch-kapubástya is.

A várkorszerűsítő munka Dobó István kapitánysága idején, 1548-tól vett nagy lendületet. A nyugati fal védelmére megépült a nevét viselő ötszög alaprajzú olasz bástya és a Tömlóc bástya a föld védművel.

Az 1552 őszen lezajlott sikeres várvédelem után „*a földdel szinte egyenlőnek mondható*” vár újjáépítését az uralkodó, Ferdinánd is szükségesnek tartotta. 1553–1596 között megtörtént az egri erődítmény korszerűsítése. A külső vár bástyáinak felújítása mellett hamarosan megépült a Gergely- és a Zárkándy-bástya. A vár olasz rendszerű átépítése azonban a híres építész, Ottavio Baldigara nevéhez fűződik, aki 1569–1580 között dolgozott Egerben. Tervei szerint a belső várat öt, a külsőt három füles bástyával erősítették volna meg. A bástyák belsejében, a „fül” mögött elhelyezett lövegek védett pozícióból vehették tűz alá a szomszédos falszakasz és bástya előterét. A hatalmas földtöltésekkel megtámasztott várfalakban összekötő és aknafigyelő folyosók épültek. Ezekben a katonák az ostromlók löfegyvereinek tüztől védve közlekedhettek. A falak aljánál húzódó folyosók külső oldalának mélyedéseiben helyezték el az ellenséges aknázást jelző vizesedényeket vagy dobokat, borsószemekkel a tetejükön. Ha a közelben a támadók az akna üregét csákánnyal vájták, az ütések keltette talajrezgés towaterjedve az edényben lévő víz felületének, illetve a dobra szórt borsónak a mozgását idézte elő. A délkeleti bástyában ma is bejárható a folyosók mintegy 200 méteres szakasza, s a turisták számára ez a vár legattraktívabb része, kedvelt célpontja. Baldigara tervei csak részben valósultak meg, majd a munkálatok Christophoro Stella irányításával folytak tovább.

Az egri vár előzőekben felvázolt fontosabb építészettörténeti és művészettörténeti értékei mellett legalább ilyen súllyal kell szólnunk az erődít-

mény kultuszáról, a hozzá kapcsolódó tudati tényezőkről. Helyesen állapította meg Feld István 2002-ben, a várvédelem 450. évfordulóján megrendezett kultusz konferencián, hogy „*az egri vár hős védőinek a 19. században kibontakozó kultusza ekkor még nem annyira közvetlenül a vár épületeihez vagy falaihoz, mint inkább a várhoz mint helyszínhez kötődött.*”² Az egri vár kultuszánál a 16. századtól kezdve napjainkig a történelmi esemény, az 1552-es várvédelem a fő motivációs tényező, s ezt erősítik az irodalmi, képzőművészeti alkotások, a várban 1958-tól működő Dobó István Vármúzeum kiállításai és a történelmet idéző rendezvényei. A kultusz nyomán a vár iránt megnyilvánuló hatalmas érdeklődés is hozzájárult a műemléki értéket képviselő falak, bástyák és épületek felújításához, amely folyamat jelenleg is zajlik, és még az utánunk következő generációk számára is feladatot jelent.

Villantsuk fel a várkultusz alakulásának főbb állomásait! Az 1552 őszen zajlott hősies egri várvédelem páratlan nyilvánosságot kapott. A korszak jeles énekmondója, Tinódi Lantos Sebestyén már néhány hónappal az ostrom után verses krónikába – Eger vár viadaljáról való ének – foglalta az eseményeket. Egy másik munkáját – Egeri históriának summája – latinra is lefordították Ferdinánd király számára. Az osztrák és német nyomtatott röplapok hadibeszámolóit nyomán pedig egész Európában elterjedt az egriek helytállásának a híre. Dobó Istvánt a „kereszténység Herculese”-ként emlegették.

A 16. század második felében – 1579-től 1584-ig – hadnagyként az egri várban szolgált a nagy magyar reneszánsz költő, Balassi Bálint. Verseiben méltán nevezte Egert a „vitézek ékes oskolájá”-nak, a „jó katonaság nevelő dajkájá”-nak. A 18. században Baróti Szabó Dávid, a 19. század első felében, a nemzeti romantika időszakában pedig Vörösmarty Mihály írt eposzt a várvédőkről és a várkapitány hősiességéről.

A vár kultuszának igazi megteremtője és serkentője Gárdonyi Géza, aki 1899-ben a Pesti Hírlapban kezdte közölni az „Egri csillagok” című regényét, amely könyv alakban 1901-ben került az olvasókhöz. Gárdonyi regénye a téma máig legszebb irodalmi feldolgozása, és minden idők egyik legnépszerűbb magyar regénye lett. Ezt igazolja, hogy a 2005-ben zajlott Nagy könyv akcióból is ez a könyv került ki győztesen. Az Egri csillagok utolérhetetlen sikerének titka, hogy a 16. századot szinte tapintható közelségbe hozza, és úgy ábrázolja, mintha a kor alakjai közöttünk élnének. A mű erénye, hogy benne az ostrom históriája nemesen ötvöződik hazaszeretettel, romantikus kalandokkal és szerelmi történettel. Gárdonyi regényének még életében több kiadása jelent meg. Népszerűségét jelzi, hogy 1961 és 1966 között 287 000 példány került belőle forgalomba. Legutóbbi kiadását 2000-ben

---

² Feld István 2002. 256.

vehették kézbe. Az Egri csillagokat sok nyelvre lefordították, az angol és német nyelvű kiadások ma is kaphatók a könyvesboltokban. Hangos változata a 2005. évi könyvhétre jelent meg, és ismét kapható képregény formában is.

Az egri várvédelem a drámák, színművek szerzőit is megihlette. Először a 18. század elején írt jezsuita iskoladramák dolgozták fel a témát, látványossággal, zenével és tánccal tették vonzóbbá az előadásokat. Egerben, Pozsonyban, Sopronban és Kassán egyaránt bemutatták a Dobó Istvánról szóló drámákat. Érdekes alkotás Gárdonyi Géza 1904-ben írt „Dobó István szelleme” című verses előjátéka, amellyel az első egri állandó színház megnyitotta kapuját.

Az Egri csillagok varázsa a filmrendezőket is megragadta. Igazi sikert hozott a Várkonyi Zoltán rendezésében 1968-ban készült Egri csillagok. A filmben a legkiválóbb magyar színészek, magas fokú technika, pirotechnikai bravúr keltette életre az egri vitézek viadalát a törökkel. A hazai és külföldi mozi bemutatók után a film a televízióban is gyakran látható.

Az egri dicsőség első zenei kompozíciója is Tinódi munkája. A kinyomtatott dallamok nyomán adta elő maga a lantos, és énekelték szerte a magyar várakban és udvarházakban. A 20. század végén a musicalírókat is megihlette a Gárdonyi regény témája. Várkonyi Mátyás–Béres Attila rockoperáját 1997-ben Budapesten, 1998-ban Egerben, 2002-ben és 2004-től évente rendszeresen az egri várban is bemutatják. Zalán Tibor–Huzella Péter „Eger kis csillagai” című zenés történelmi játékát kisdíjakok és színészek adták elő 2001–2002-ben a Dobó téren.

Gazdag az egri várvédelem témáját feldolgozó képzőművészeti alkotások sora. Egy 1632-ben megjelent német krónika metszete a várfalakon harcoló katonák mellett a törököket legyőző egri nők hősiességét emeli ki. Dobó Istvánról készült tipikus ideálképmás Kovács Mihály litográfiája 1854-ből. A legismertebb történelmi festmény Székely Bertalan „Egri nők” című alkotása, amely 1867-ben készült, és a Magyar Nemzeti Galéria állandó kiállításán látható. Egy vázlatát őrzi az Egri Képtár. 20. századi egri és más magyar festők is gyakran ábrázolták Eger ostromát. A Dobó István Vármúzeum 2002-ben kapta ajándékba Ruzicskay György 1938-ban festett expresszív hatású festményét.

Az egri hősöknek emléket állító első köztéri szobrot a mai Dobó téren helyezték el 1907-ben. A „Dobó szobor”-nak nevezett alkotás Stróbl Alajos műve, és Dobó István mellett Mekcseyt, valamint egy harcoló nőt ábrázol. A szobor költségeit országos gyűjtés útján teremtették elő, hogy ezzel is szimbolizálják az 1552-es diadalnak az egész országra kiható jelentőségét. Hátterben a várral a szoborcsoport a város jelképévé vált, ajándéktárgyaknak is kedvelt motívuma.

Az egri „csoda” halhatatlan krónikásáról, Gárdonyi Gézáról még életében utcát neveztek el, sírja pedig a vár egyik bástyáján található, ahol mindig van friss virágcsokor és koszorú, a látogatók ajándékeként.

Elsőként Pyrker János László egri érsek lépett fel a nemzeti értéket képviselő vár megmentése és megbecsülése érdekében. Az ő idejében, az 1830-as években kezdődött az első ásatás a várban. Restauráltatta a Setét kaput, és a boltívei alatt kialakított Dobó kápolnában helyezte el Dobó István vörös márvány síremlékének a dobóruszkai templomból származó domborművű fedőlapját. 1835-ben került a középkori székesegyház egyik oszlopára Marco Casagrande Szent István szobra. Ez utal az egri hagyományra, miszerint első királyunk a Királyszéke nevű dombról nézte az első egri templom építését.

A 19. század második felében folytatódott ásatások után Gárdonyi regénye irányította a figyelmet az egri vár múltjára és a történeti értékek bemutatására. A két világháború között egri tanárok vezetésével tárták fel a földalatti kaszárnyatermeket, ágyútermeket és aknafigyelő folyosókat. Az Egri Vármúzeum első kiállítását, a lapidáriumot 1928-tól tekinthették meg a látogatók.

1952-ben a 400. évforduló alkalmából még a Butler-házban rendezték meg a Heves megye és Eger történetét bemutató állandó kiállítást, ahol a várvédelem is hangsúlyozottan szerepelt. Az évfordulós ünnepségek ismét felkeltették az érdeklődést a vár iránt, ami ekkor laktanya, de a kazamaták látogathatók voltak.

A múzeum 1958-ban költözött a várba és vette fel a Dobó István Vármúzeum nevet. Ez alapvetően meghatározta az objektum további sorsát. Az Országos Műemléki Felügyelőség mellett a múzeum is érdekeltté vált a régészeti feltárások és a műemléki helyreállítás folytatásában. A vármúzeum az utóbbi fél évszázadban kiállításával, a különleges föld alatti erődrendszer, a kazamaták bemutatásával igyekezett kielégíteni azt a hatalmas érdeklődést, amely a látogatók részéről megnyilvánult e sajátos történelmi emlékhely iránt. 1958-tól 20 millió érdeklődő, két magyarországnyi ember járt a történelmi falak között. Állandó kiállítás mutatja be a vár történetét a gótikus palota emeleti termében, a legutóbbi felújítása 2001-ben történt. Több időszakos tárlat járult hozzá a vár kultuszának elmélyítéséhez. Vártörténeti vetélkedők, gyermekrajz pályázatok, speciális múzeumi órák és foglalkozások a tanulók tízezrei számára hozták közelebb a várbeliek egykori életét és küzdelmét.

A vár iránt érdeklődő egriek alapították 1957-ben az Eger Vára Barátainak Köre egyesületet. Ennek ma is az a célja, hogy megismertesse a mintegy 2000 fős tagságával a vár hagyományait, és segítse a történelmi értékek megőrzését.

A várkultusz ébren tartásának sajátos lehetősége a várban a Hősök terme. Itt Dobó István rekonstruált síremléke, a várvédők névsora és az egri hősokeket szimbolizáló szobrok emlékeztetnek 1552-re.

A múzeum mint tudományos intézmény kutatja az erődítmény múltját, az ide kötődő személyiségek, így pl. Gárdonyi Géza munkásságát. 1982-től folyamatosan megjelennek a végvári konferenciák előadásai a múzeum kiadásában.

Az 1990-es évek közepétől rendezi meg a múzeum minden év júliusában a „Végvári Vigasságok”-nak nevezett történelmi fesztivált, az utóbbi években pedig látványos őrségváltás is fogadja a nyári hétvégék látogatóit. Az érdeklődők számára sajátos időutazást jelent az „Egri csillagok panoptikum” megtekintése a Föld bástyában, ahol Gárdonyi élethű figurája mellett a regényből készült film szereplőinek alakjai fogadják az oda betérőket.

A várvédelem 450. évfordulójának eseményei 2002-ben tovább mélyítették a várkultusz erejét. Tudományos tanácskozás és kiállítás követte végig a vár iránti érzelmi kötődés és érdeklődés alakulását, országos vártörténeti vetélkedő, általános iskolások várjátéka és ostromjáték elevenítette fel a történelmi eseményeket.

A múzeumi funkció és a hatalmas érdeklődés nyomán az 1950-es évek végétől az egri vár a magyar műemlékvédelem kiemelt területévé vált. Mindezek alapján a város felől helyreállított falak és bástyák látszanak, a várbeli épületek pedig múzeumi kiállításoknak, restaurátor műhelyeknek adnak helyet.

Az 1989/90-ben lezajlott rendszerváltás után megtorpant rekonstrukció csak 1997-ben indult meg ismét a rossz állagú falak védelmével, majd az újabb múzeumi funkcióknak helyt adó Dobó-bástya felújításával.

Így segítheti a helyhez kötődő kultusz és a rendkívüli érdeklődés egy komoly történelmi értékekkel is bíró műemlék védelmét. A magyar nemzet közös felelőssége, hogy a rekonstrukció folytatódjon, hiszen ez a fontos történelmi emlékhely csak így nyújthatja utódaink számára is azt az eszmei tartalmat és élményt, amit elődeinknek és a mai generációnak jelent.

IRODALOM

- Feld István: Műemlékvédelem és várkultusz Egerben. *Agria XXXVIII.* Eger, 2002. 255–273.
- Fodor László: Régészeti ásatások szerepe a várkultuszban. *Agria XXXVIII.* Eger, 2002. 241–254.
- Fodor László: Eger. Vár. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára. Budapest, 2002.
- Fodor László–Kozák Károly: Leletgyűttesek a román kori székesegyház környékéről. *Az Egri Múzeum Évkönyve VIII-IX.* Eger, 1971. 147–199.
- Király Júlia: A kultuszteremtő Gárdonyi. *Agria XXXVIII.* Eger, 2002. 203–212.

- Kozák Károly: Az egri vár feltárása VII. (1957–1988). *Agria XXV–XXVI*. Eger, 1989–1990. 317–376.
- Petercsák Tivadar: Az egri vár kultusza. *Honismeret XXX*. Budapest, 2002. 7-14.
- Petercsák Tivadar: Múzeum és várkultusz. *Agria XXXVIII*. Eger, 2002. 341–356.
- Petercsák Tivadar: Műemlék, nemzeti emlékhely, múzeum. In.: *Vándorutak – Múzeumi örökség*. Budapest, 2003. 589–595.
- Román András: Műemlék és történeti emlékhely. *Műemlékvédelem XLIV/2*. Budapest, 2000. 97–101.
- Sugár István: Az egri vár históriája. Budapest, 2002.
- Sugár István: Dobó István síremléke. Eger, é.n.